

מהדורת שלצינגער

מגן
אבות

למהר"ם בנעט
זל"ה

בעניני ל"ט מלאכות וסוגיותיהן

גירסה חפץ חיים 13 ירושלים

מהדורת שלצינגער

ספר

מגן אבות

ראה זה דבר חדש

ביאור רחב מפורש ושום שכל על הל"ט אבות מלאכות השנויים במשנה (שבת דף ע"ג ע"א) על בוריין ועל שרשן במקומות מושבותם בש"ס ופוסקים. ושינוייהן בין שבת ליו"ט נפקא מיניה לדינא ולהלכה. ולפלפל רוחה יען היא אבן הראשה אבן פינה לכל הלכות שבת, ועל אבן אחת שבעה עינים והמה: אין מתכוין. מלאכה שאינה צריכה לגופה. פסיק רישא דניחא ליה. ודלא ניחא ליה. מקלקל בחבורה והבערה. ובשאר דברים. ומתעסק.

תוכו רצוף ומבואר באר היטב. ונספח עמו כמה חילוקים בהלכה ותוספות. בסוגיות עמוקות דברי חריפות ובקיאות בו רתוקות. שבעתיים מזוקקות. אמרת ה' אמרות טהורות ואור יקרות. מגיד חדשות חידושים לא שערום אבותינו ז"ל, והניחו לו מקום כו'.

אשר און וחבר אאמ"ו הרב המאור הגדול נזר הרבנים וגאון הגאונים, מופת דורו, ומפורסם בעמו, רשכבה"ג צדיק וחסיד כקש"ת

מהר"ד מדרדכי בנעט זצלה"ה

שהיה אב"ד ור"מ דק"ק נ"ש ומדינת מעהרין

ועתה יו"ל במהדורה חדשה מאירת עינים ומפוארת, מתוקנת ע"פ דפוסים ראשונים, בתיקון אלפי טעויות ושיבושים, ובתוספת אלפי מראי מקומות מפורטים, סימני פיסוק וניקוד ופתיחת ראשי תיבות, עם כותרות באור, ובתוספת ביאורים הערות וציורים ומו"מ בדברי הפוסקים

ע"י מומלכת התורה "עוז והדר"

תשפ"ד לפ"ק

פרקי תולדות

בשיפולי גלימתו המאירה של רבינו המהר"ם בנעט זצ"ל

הקדמה

"רבן של ישראל, מארי דכולא תלמודא ובן יחיד לשכינתא" ספד מרנא בעל החתם סופר זצ"ל לרבינו רבי מרדכי בנעט זצ"ל, שהערצתו אליו היתה מן המפורסמות^[א]. תלמידים של גדולי עולם היה רבינו, וביניהם הרה"ק הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע, רבי יעקב קאצינעלנבוגן זי"ע, ר' יחזקאל סג"ל לאנדא זי"ע בעל הגודע ביהודה, ועוד. לימים התמנה לאב"ד וראש ישיבת ניקלשבורג ולרב הכולל של כל מדינת מורביה, ונודע בשגב קדושתו ובבקיאותו העצומה בכל מכמני התורה.

עמד בקשרי מכתבים בהלכה ובנושאים שונים עם גדולי רבני דורו שהעריצוהו ותיארוהו בשבחים נדירים, וביניהם כאמור, מרנא ה'חתם סופר' זצ"ל^[ב]. גם עם רבים מצדיקי דורו גדולי החסידות היה רבינו קשור בעבותות אהבה, ובפרט עם תלמידיו של הרה"ק הר"ר שמעלקא זי"ע, שבצלו הסתופף רבינו במשך מספר שנים.

לא שקטה ושלווה היתה אותה תקופה שכיהן רבינו כרב ואב"ד ניקלשבורג והמדינה, כי אם סוערת ורבת תהפוכות. היו אלו השנים שלאחר המהפכה הצרפתית, ותנועות ההשכלה והרפורמה הלכו והתפשטו. יחד עם רבני דורו, עמד רבינו ברב עוז ותעצומות כנגד המשכילים, שביקשו לפרוץ פרצות בכרם בית ישראל ולקעקע את חומות הדת והנהגת הרבנות. כחומה בצורה עמד בפרץ לבלי תת למלאך המשחית לבוא לתוך בתי ישראל, ולא הסכים לשנות מההלכה והמסורת אפילו כקוצו של יוד.

חשוב ונערץ היה המהר"ם בנעט אף בעיני חצר המלכות, ובזכות קשריו עם השרים והפקידים עלה בידו להציל יהודים רבים ממאסר ואף ממוות. קשרים אלו סייעו לו גם במלחמתו נגד המבקשים לשנות את צביונה של היהדות הנאמנה לה' ולתורתו.

רבינו זצ"ל נודע בכח לימודו המעמיק והעיוני. בספריו ניכרת יגיעתו בעומק העיון. בכל נושא וסוגיה אותם למד, היה יורד לכל נבכייהם ופרטיהם, בפרט בספרנו זה - "מגן אבות" על ל"ט מלאכות וסוגיות שונות במסכת שבת, שחלקם לוקט מקונטרסים שנכתבו על ידי תלמידיו בעת שמסר רבינו את שיעוריו העמוקים. ספר זה מפורסם ביותר לכל העוסקים

עם חבורת תלמידיו הקדושים של הרה"ק הרבי ר' שמעלקא, ביניהם: הרה"ק ר' מנחם בעל ה'הפלאה', ה'מגיד' מקאז'ניץ, ה'חוזה' מלובלין, רבי משה ליב מסאסוב זי"ע, ועוד [טו].

הגאון ר' מרדכי ליב ווינקלער זצ"ל אבד"ק מאדע, בעל ה'לבושי מרדכי', סיפר על התמדתו של רבינו, והעיד שזכה לשמש את רבינו במשך עשרים ושנים שנה, ובכל פעם שבא אליו ראהו עוסק בתורה, ומעולם לא ראה אותו ישן על מיטתו.

סיפר הגה"ק ר' יושע מגלאנטא זצ"ל, שכאשר למד הגאון רבי יהודה אסאד זצ"ל [טז] אצל רבינו בניקלשבורג, היה גר בדירה שבה התגורר רבינו בימי עלומיו, כאשר למד אצל הגה"ק הרבי ר' שמעלקא זי"ע. בכל יום ויום בשעה שרבי יהודה אסאד הלך לסעוד את ארוחת הצהרים, וסגר את הספר ולבש את מעילו העליון, היתה בעלת הבית פורצת באנחה מלבה. פעם אחת שאל ר' יהודה אסאד את בעלת הבית לפרש אנחותיה, והיא ענתה לו בשברון רוח: "אני נאנחת על ביטול התורה, כי ה"לאנד-רב" [-רב המדינה הגר"מ בנעט] שגר אצלי לפני מספר שנים, לא הפסיק מלהביט בספר אפילו בשעה שלבש את מעילו העליון, ואילו אתה יש לך זמן פנוי ללבוש את מעילך..."

סיפור דומה מסופר בספר תולדות יעקב לתולדותיו של הגאון ר' קאפל חריף זצ"ל אב"ד ווערבוי, המכונה 'רבי יעקב קאפיל אלטיקונשטט'. בעת לימודיו אצל הנודע ביהודה בעיר פראג, שכר את החדר שבו התגורר רבינו בעת לימודיו שם כמה שנים לפני כן. פעם אחת שמע ר' קאפל שיחה של בעל הבית, ר' מאיר קארפעלעס, עם שכנו. בשיחתם שאל השכן את בעל הבית על טיבו של הבחור החדש המתגורר בדירתו, ובעל הבית השיבו: "קאפל הוא בחור מצויין, אבל מרדכי היה יותר טוב ממנו". הדבר נגע ללבו של ר' קאפל, וחפץ לדעת במה היה ר' מרדכי טוב ממנו. לשאלתו השיב לו בעל הבית: "שניכם בחורים מצוינים הלומדים בהתמדה ובשקידה יומם ולילה, אולם הנער מרדכי היה כה שקוע בלימודו, עד כדי כך שבכל ערב שבת סמוך לזמן הדלקת נרות, היה צריך לעורר אותו ולומר לו שיסגור את הגמרא כי בעוד מספר רגעים נכנסת השבת. ואילו אתה קאפל, בערב שבת הינך סוגר את הגמרא בעצמך ואין צריך לעורר אותך..."

דרך לימודו המעמיקה

דרך לימודו של רבינו היתה בעיון גדול ועמוק, והיה חוקר בכל הלכה והלכה אחר יסודותיה ושורשיה בתלמוד בבלי והירושלמי. בבקיאותו הרבה זכר את כל שיטות הפוסקים הראשונים והאחרונים, ואחריהם נטה קו שכלו ופלא תבונתו להשוות דעתם או להכריע ביניהם, לפי רוחב דעתו ושכלו.

רבינו ללמוד בפרעשבורג בשיבתו של הרה"ק הרבי ר' שמעלקא. בעת שהיה מהמלכות לשאת אשה במדינת מעהרין, וחזר לניקלשבורג לשאת נים לאחר אירוסיהם.

נישואיו

נישואיו - שהתקיימו בסוף שנת תקל"ה [יג] - היה רבינו סמוך על שנת דאג לכל צרכיו והיה פנוי לשבת ולשקוד על התורה במנוחת הדין. יו של רבינו היו מצויים לו בהרווחה, וחמיו דאג למלא את שות בעצמו וקידש עצמו במותר לו, והיה יושב בתענית הפסוק.

מרדכי בנעט, מספר בנו של רבינו על אותן שנות שובע: "ימים אלו כל ימי חלדו, כי במ טעם מצוף דבש שובע שמחות ונעימות, במסו מו לתורה ולתעודה וקידש עצמו במותר לו. מאס במחמדי תורה ב בתענית הפסקה פעמיים בשבוע, ולמד בטהרה ובפרישות יתירה והיה תמיד בריא אולם. וכאשר הרבה לענות את גופו, כן הרבה ז על התורה והעבודה, לילה כיום האיר לו, ואסף בחופניו כעשר

ו את מקום לימודיו בבית מדרשו של הרה"ק הר"ר שמעלקא. אב רוח הקודש ונכנס להיכלות הסוד ללמוד תורת הקבלה, ונמשך

יו היתה בשנת תקל"ו. תקופה לאחר חתונתו בסחורה. בעת ההיא מ בקביעות, ולכן לן יעלה על יצועו עסק ומ עלה על יצועו. יצועם העליון ואמר דולה מרחפת מעליך. לום שווא הוא. וישן שאספר לך בטוחני כי לא תאמין לי, כי גם אני יד אינני מאמין, ואיני יודע אם חלום חולם אנכי ו שאמת הוא, וסיפר לו את כל המעשה שקרה ויאמר השומר הלא דבר הוא, נלך ונראה באמת שישנת שמה. ויעלו שניהם ויכנסו לחדר אשר הו לן שם מקודם, וימצאו שם איש הרוג מתגולל ב על מטתו שלן שם מקודם, חיש מהר קרא והו את בעל האכסניה הנכרי, וירא בעל האכסניה איש ושובר במניח הברדני וירהל, ותיכף התוודה ש

מעשה ברבינו שהתגלה בחלום לאחר פטירתו

בספר אלף כתב^[עד] מסופר על הרה"ג ר' אברהם יצחק גליק אב"ד טאלטשאווא [בעמח"ס שו"ת יד יצחק], שכאשר סידר לדפוס את ספרו של רבינו שו"ת פרשת מרדכי, טרח מאוד בסידורו עד שנגרם לו מכך כאב גדול בעיניו. כמה חודשים עברו מאז שמסר את כתב היד לדפוס ועד השלמת המלאכה, ובליילה שבו נגמרה מלאכת הספר בבית הדפוס, בלא שידע מזאת הגרא"י גליק, באו אליו בחלום רבינו ובנו הג"ר ישעיה בנעט זצ"ל, ואמרו לו יישר כת. בבוקר סיפר ר' אברהם יצחק גליק את חלומו לאשתו הרבנית, נכדתו של רבינו, ותיאר לפניו צורתו הקדושה של רבינו. היא גדלה בביתו של רבינו בהיותה נערה והכירה אותו היטב, והעידה לפניו שאכן כך היתה צורתו הקדושה. כאשר סיפר זאת ר' אברהם יצחק גליק, אמר שסיפור זה מעיד על רצונו של רבינו זצ"ל שיתפשטו דבריו בקרב ישראל^[עיה].

ספריו וחיבוריו

חיבורו היחיד של רבינו שנדפס בחייו הוא **ביאור מרדכי**. ספר זה הדפיס רבינו בסיוע חתנו ר' שמעון צבי מארקברייטער זצ"ל. בשנת תקס"ה יצא לאור חלקו הראשון של הספר, על הלכות קטנות, ציצית, ספר תורה, תפילין ומזוזה. חלקו השני יצא לאור בווינא בשנת תקע"ג, חציו האחד על פרק ערבי פסחים, ונכללים בו דיני קידוש וסדר פסח, וחציו השני על מסכת ברכות, ונכללים בו דיני קריאת שמע ותפילה, דיני ברכת הפירות, ברכת המזון ונטילת ידים.

שאר ספריו של רבינו הודפסו בשנים הסמוכות לפטירתו, וחלקם נשתמרו בכתובים והודפסו בשנים מאוחרות יותר. ואלו ספריו: **מגן אבות**, שו"ת הר המור, שו"ת פרשת מרדכי, דברי מרדכי על הלכות בשר וחלב ותערובות, מחשבת מרדכי על התורה, תכלת מרדכי - דרושים, חידושי מהר"ם בנעט על כמה מסכתות, ומהר"ם בנעט על חג הפסח.

לימים התמנה לכהן כרב ואב"ד של קהילת טאלטשאווא, שם שימש כחמישים שנה. במסירות נפש לחם כנגד המשכילים המחבלים בכרם ה'. בעוז ובתקיפות וללא פשרות נלחם נגד כל שינוי ולו הקל שבקלים שניסו תושבי העיר לעשות, והעמיד את הדת על תילה. פעם עלה על דעתו של כמה מבני הקהילה להוציא את הקהילה מחברת "שומרי הדת", ולשנות את שם הקהילה ל"שטאטוס קווא" [של קהילות המתחדשים]. כששמע על כך ר' אברהם יצחק, קרא

[עד] להג"ר יצחק וייס אב"ד ווערבוי בעמח"ס אבני בית היוצר, אות תה.

[עיה] הרה"ג ר' אברהם יצחק גליק זצ"ל, אב"ד דק"ק טאלטשאווא, משחר ימיו שקד על התורה והעבודה, ובכשרונותיו הברוכים עלה על כל בני גילו, עד שבהיותו נער כבן י"ב, לא הצליח אביו למצוא עבורו מלמד שיוכל להשביע את נפשו של הנער. בלית ברירה לקחו אביו לעיר באלקאני, שם למד אצל הגאון הגדול ר' שמואל שמעלקא זצ"ל, שהיה באותה תקופה

אחרות על מצבתו של רבינו זצ"ל:
מה רב טוב הצפון פה באדמה קבורה
ראש שבטי ישורון אבן פנה יקרה
דמע עיני כל תירדנה על שבר בת עמו
כי לוקח תפארת עוזמו מעל ראשימו
יפעת אורימו חשכה בעלות הכורת עלימו
בשוב נפש עדינה טהורה אל מקורה
היה בן שבעים וחמש שנים לגבורה
לא נס לחה ולא כהתה עינו מאורה
העמיד תלמידים הרבה והרביץ תורה
ובאחריתו היתה מאת ה' נסבה בגבורה
כי יסע לעיר קרלסבאד לשתות מי בארה
ושמה בקשו העליונים את נפשו הטהורה
ביום ד' י"ג אב עזב אותנו לאנחה וצרה
לפרט עיני ירדה מים ונפשנו מרה
ולמחרתו נקבר על מנת לפנות בל"ש העירה
ואחריו בז' אדר בהסכמת שרי התורה
העלוהו בניו מקברו והובל פה העירה
והושם בין קברות משפחתו היקרה
בכבוד גדול בבכי והספד מרה
ביום א' בחדש אדר התק"ץ ליצירה
ה"ה אדונינו גאון הגאונים רשכבה"ג יקר בדורו
יחיד בעמו כקש"ת מו"ה מרדכי בנעט זצ"ל ע"ה
ארבעים שנה היה רועה נאמן
אב"ד ור"מ פה קהלתינו והמדיוה^[עיה]

זם יחד כליל תפארת תכלת מרדכי היהודי אשר שמעו הולך
אל כל בני הגולה מרנא ורבנא ר' מרדכי בנעט זצ"ל אב"ד
ירון, וכבר יצא שמו בכל קצוי ארץ בחבוריו היקרים והעצומים,
מעט הכמות ורב האיכות, אין לשער גודל חריפותו ובקיאותו,
ור עמוק ורחב כל הל"ט מלאכות מכייל בקבא רבה בחריפות
שמתתא אליבא דהלכתא, כל הענפים והתולדות היוצאים
בתא המורתא רכתא לשבתא על בוריין ועל שורשן. לא נדפס
צ"ה בדפוס משובש ואותיות מטושטשות, והוא יקר המציאות
גרות רבנים ותלמידי חכמים אשר בקשוני ועורריני לבשם את
ערגה נפש כל חכם לב לראותו ולהשתעשע בפילפולו המתוק
שר יהנו מאד מהספר הנחמד הזה, אורתי כגבור חלצי להדפוס
ויבושים אשר נפלו בהדפסה הראשונה. והנה ליקח הסכמות על
זה הגאון רשכבה"ג מרן בעל ישועות יעקב ז"ל, כי גאון כזה
גדר השגת גבול, הלא כל אדם יוכל לאסור בשלו, והנני מזהיר
לעשות כמתכונתו, או שלא כמתכונתו, הן במדינה זו והן
תו פה הסכמת הגאון הגדול מוהרש"מ שליט"א אבד"ק ברעזאן,
יקרות על ספר מגן אבות. בטחוני חזק כי שארית ישראל לא
ם תבוא ברכת טוב. ויהא רעוא שוכות הגאון בעל המחבר ז"ל

ראפפעלד בהרבני המופלג החסיד מוה' גרשון שו"ב נ"י:

מגן אבות

קושר

אבות מלאכות ארבעים חסר אחת

גרסינן במתניתין (שבת דף עג ע"א) אבות מלאכות
ארבעים חסר אחת. וכתב המוספות יוס טוב
(פ"ז מ"ב ד"ה אבות) דמשום הכי נקיט הך ליטנא דארבעים
חסר אחת ולא קאמר ל"ט, משום דכתופר צעין גם כן
שיקשור, ואם כן חייב גם על הקשירה גצי תופר, והוי
ליה ארבעים צהדי הקושר דקחשיז להדיא, אלא שחסר
אחד משום דאינו חייב על שתי הקשירות רק אחת.

דין קשירה שבסוף התפירה

והנה צר"ן (שבת לב: מוה"ר ד"ה שקשרן) הזכיר זה על

שם ספר היראים (הוא הרא"ס) (סי' עדר) אהא
דאמרין לקמן (שבת עד:) עלה דהתופר, והוא
שיקשור, דאם כן חייב צלאו הכי משום קושר.
ותירך, דהקשירה שלאחר התפירה סגי ליה בחד קשר,
מה שאין כן חיוצ דקושר צלי תפירה שצריך להיות
שני קשירות. ואידי דלא קצירא ליה לפרש במתניתין
דלחייב שתיים גצי התופר, דלא משמע ליה במתניתין
כי אס דעשה רק ל"ט מלאכות ולא דעשה אחד
פעמיים. ודברי הרא"ס כתב גם כן צסמ"ג (סי' סה
מלאכת תופר). ועל פי דרכו יש לומר גם כן לשיטת
הרי"ף דאינו חייב כי אס צקשר אומן דוקא, ויש

ביאורים וצינונים

התפירה אינה קשירה ממש, אלא שמרכיבים שני קצוות החוטים
זה על זה כעין קשר. ובריטב"א (שם) הביא דברי הרמב"ן,
והוסיף, שיתכן שמדובר בקושר על מנת להתיר שאינו חייב על
קשירתו. ז. הרי שהיראים סובר שהקשר הנעשה בגמר
התפירה אין בו חיוב של מלאכת קושר, ואינו נחשב אלא
כמלאכת תופר בלבד, והוא דלא כהבנת התוס' יו"ט שבכל תופר
מתחייב גם משום מלאכת קושר. ח. על פי יסוד הרא"ס שיש
הבדל בין קשירה הנדרשת למלאכת קושר ובין קשירה הנדרשת
למלאכת תופר. ט. ראה ברי"ף (מא: מה"ר) שכתב דדוקא
קשר אומן הוא דחייב, אבל קשר של קיימא שאינו קשר של
אומן הוא פטור אבל אסור. י. היינו כעין קשר שעושים
מנהיגי הגמלים והספינות שקושרים קשירה חזקה (נמצ"ס שם פ"י
ה"א, שו"ע סי' ה"א). וראה בשלטי גיבורים (מא: מה"ר) שכתב
שנראה מן הרי"ף שקשר אומן הוא קשר שקושרין אותו הדק
היטב. יא. לפי דברי היראים יש לפרש כן גם בדעת הרי"ף,
שאין לחייב משום קושר על הקשירה שלאחר התפירה, כיון

א. כי התופר אינו חייב אלא אם קושר אחר התפירה, כמבואר
בגמרא (שם עד:). ב. כיון שתפירה אינה מלאכה אלא
כשיקשור גם כן, נמצא שהעושה את כל האבות מלאכות
בהעלם אחד, הרי עשה ארבעים מלאכות. ג. כיון שעשאם
בהעלם אחד, וכמבואר במשנה (שם פה). שהעושה מלאכות
הרבה מעין מלאכה אחת [וכן אם עושה אותה אב מלאכה כמה
פעמים (ראה רש"י שם ד"ה אב מלאכה)] אינו חייב אלא חטאת אחת.
[וראה במראה הפנים (יושעמי שם פ"י ה"ג ד"ה אטת) שדחה דברי
התוספות יו"ט. וראה במפרשי המשנה טעמים נוספים למה
שכתבה המשנה 'ארבעים חסר אחת']. ד. דאמר רבי יוחנן,
שהתופר אינו חייב אלא כשקושר לאחר התפירה את שני ראשי
החוט, שאז יש קיום לתפירה. ה. היראים מקשה על דברי
רבי יוחנן שאם אחר התפירה עדיין אינה מלאכה של תופר עד
שקושר את חוטי התפירה, אם כן בכל מלאכת תופר מתחייב
גם משום קושר מלבד תופר. ו. ובן כתב הר"ן בחידושיו (שם
ד"ה אמר), וכעין זה כתב הרמב"ן (שם ד"ה והוא), שקשירה שלאחר

הוספות ומילואים

התופר חייב גם משום תופר וגם משום קושר. וכן כתבו תוספות
הגמרא (שם פ"י ה"ג ד"ה אטת) שדחה דברי יוחנן, וכתב

ואי הרי דלא סבירא ליה לפרש במתניתין דלחייב שתיים